

Spelfolk på Sollerön

BARBRO SVENSSON

Mismårsfirande

Midsommarafton 2014 vandrade ett gäng dräktklädda spelfolk i spetsen för barnen som bar den långa blomstergirlangen. Det var återigen dags att dekorera midsommarstången. Välkända och omtyckta Äppelbo gånglåt spelades som alltid. Musikanterna bestod av allt från unga nybörjare till gamla rutinerade fiolspelare. Fanfaren blåstes på näverlur av Svea Granström och Sollerökören sjöng sommarens vackraste sånger. När *majståndji* var rest, spelades upp till dans runt den. Gamla kära sånglekar som »Små grodorna«, »Karusellen« och »Tre små gummor« fick tunet på Hembygdsgården att sjuda av dans- och sångarglädje. En lång tradition har ännu en gång genomförts! Jag känner mig förankrad i bygden med hjälp av musiken, sångerna och danslekarna.

Spylmänn

Johan Svensson, Svenjoan (1887-1991) min farfar, skrev i Sool-Öen 1974 »Spelmän på Sollerön«. Där berättar han om en dalmålning,

som beskriver att spelmännen intog en viktig ställning i samband med vigslar och bröllop på Sollerön i början av 1800-talet. Att man spelat, dansat och sjungit sedan urminnes tider råder det ingen tvekan om. Det är också allmänt känt att den andliga rörelse som växte sig stark i slutet av 1800- och början av 1900-talet höll på att ta död både på spelmansmusiken och dansen. Det ansågs syndigt. Det var nog många fioler som blev till kaffeved under den här perioden, och eventuella nedtecknade noter hamnade på utedassen.

En av de äldsta kända spelmännen på Sollerön är Lafvas Anders Nilsson, »Knipen« f. 1824. Meningen var att han skulle delta i den första spelmanstävlingen som Zorn anordnade i Gesunda 1906. Knipen var då över 80 år. Han kom istället att stå lik när tävlingen gick av stapeln. Han ersattes av Amus Olof Jönsson och Palm Anders Jönsson kallad »Palmen«. Dessa två fick representera spelmän från Sollerön.

Att tävlingen kom att vitalisera spelmansmusiken är utom all tvekan. Det fanns många spelmän på Sollerön för hundra år sedan. Kanske en och annan spelkvinna också, fast de är mest omnämnda som fäbodkullor, *gäskallär*, och hade låthornet, *låt-vännä*, som sitt speciella instrument. Helmer Nilsson har skrivit om fäbodmusiken i Sool-Öen 1988. Det hände att även vallkullorna spelade till dans och förströelse. Horn och lur

Resar Anna Larsdotter. Foto: Anders Lejon

förekom dock främst som funktionsmusik i fåbodarna. Lavas Margit Olsson och Resar Anna Larsdotter, båda från Utanmyra, var två av sex hornblåserskor från Sollerön som framträdde på spelmanstävlingen i Gesunda 1906. Trots att flertalet hornblåsare var kvinnor kom det att bli en man som tog hem penningpriset. Det skulle dröja ända in på 1960-talet innan den manliga dominansen var över bland spelfolket på ön.

Lars Norén, Håll Nils Mattsson och Svenjoan Svensson. Foto: Håll Nils Mattsson

Håll Nils

Håll Nils Mattsson från Kulåra, även kallad »Ryss Niss« (1877-1959) var aktiv inom hembygds- och nykterhetsrörelsen på Sollerön. Han var en skicklig spelman. Förutom fiol, spelade han både cello och tramporgel. På Ryssgården samlades spelmän och åhörare från hela ön för att ta del av musiken. Håll Nils var också notkunnig och tecknade ner många av de låtar som spelades av spelmännen på ön. Han startade också ett litet kapell. Där spelade de bland annat klassisk musik såsom wienervalser efter noter. Håll Nils, Svenjoan Svensson och Lars Norén, »Klukkär-Lass«, var en konstellation. Senare tillkom Håll Anders Matsson på flöjt.

En annan grupp var Håll Nils, Svenjoan Svensson, Johan Erlandsson och Trapp Lars Karlsson. Även Axel Myrman fanns med under den här tiden.

Från Håll Nils spelkamrater finns ett tjugotal låtar nertecknade. De var komponerade av Palm Anders Olsson »Palmen« från Utanmyra, mjölnaren Oskar Eriksson, Karls Anders Andersson »Kals-gubben« från Bodarna, Bus Per Andersson »Duvlär Per« från Utanmyra, Mås Jöns Olsson »Måsul Jons« från Bodarna, Skräddar Daniel Danielsson från Rot-

Håll Nils, Myr Axel och Håll Anders
Foto: Håll Nils Mattsson

hagen och Roligs Per Andersson från Hjulbäck i Siljansnäs. Den senare höll till i Sollerö-Åsens grannfäbod Leksands-Åsen och kom ofta över och spelade med solleröspelmännen.

Några av spelmännen från seklets början hittar ni i ett häfte dokumenterat av Håll Nils. Där finns bilder, beskrivningar och noter. De finns också på Sollerö Hembygdsförenings hemsida www.sollero-hembygd.se. Där kan man även lyssna på några av låtarna via ljudfiler. »Spelmanslåtar upptecknade av Håll Nils Mattsson Sollerön« av Sven-Erik Lundwall och Margit Andersson (1989).

Svenjoan berättade att han hade en dröm som ung att få utbildas till violinist. När han sedan gifte sig och blev bonde, insåg han att fingrar och händer skulle bli olämpliga för den typen av spelande. Han lärde sig dock att spela efter noter. Svenjoan blev en engagerad och viktig kulturarbetare. Efter att ha studerat maskinskrivning och stenografi skrev han under hela sin levnad både om livet förr och om aktuella händelser på ön. År 1950 fick han Zornmärket i silver och kunde äntligen titulera sig Riksspelman.

Den gamla dansbanan

Man kan ju undra hur det var att vara spelman i början av det förra seklet. Det fanns förstås ett behov av spelmansmusik till olika tillställningar. Några spelmän kunde tjäna sig en extra slant genom att spela till dans eller på kalas. Instrumentet var för många en ständig följeslagare. Det fanns med som förströelse och underhållning i skogskojan och på besök i stugorna. Många spelmän ansågs säkert som bohemer. Under hembränningsens tidevarv försåg man spelmännen med brännvin som gage. Även dansarna, då särskilt karlarna, kunde uppträda i onyktert tillstånd. Det kunde nog bli rätt livat ibland!

Kalle Nilsson har skrivit om »Den gamla dansbanan« i Sool-Öen 1977, där han berättar att det var svårt att hitta lämpliga ställen att dansa på under tidigt nittonhundretal:

Det blev i regel i stugor, där värdarna själva var dans- eller musikintresserade. Hållpergårdens var ett av de populäraste ställena. Vidare dansades det i Ållasgården, i Frans- och Ullupgårdarna i Rothagen samt i Norinsgården.

Teckning av Göte Halvarsson i Sool-Öen 1977

Det var förstås lättare under somrarna att hitta platser för dans. Tomma lador och logar gav bra dansgolv och skydd mot oväder. Även Ångbåtsbryggan i Bengtsarvet var en populär dansplats under många år. Där dansades det vals, schottis och mazurka och en och annan polska. »Skrader Daniel«, »Skrader Ull«, »Lind Anders« och »Stur Ull«, var några omtyckta fiol- och dragspelare från den tiden.

Det moraliska trycket från de frireligiösa grupperna, och senare också nykterhetsrörelsen, förändrade spel- och danskulturen. Det blev till slut en folkbildare som gick emot moralpredikanterna; Uno Stadius, ledare och rektor för den första folkhögskolekursen på Sollerön 1905. Han tyckte inte att ungdomarna behövde bli förtappade för att de tog sig en svängom då och då under nyktra och städade former. Det kan antas att det även gällde spelmännen. Detta gillades i sanning av godtemplarna!

Det var just medlemmar i IOGT som byggde den första dansbanan på ön 1912. Bara ett par år senare blev detta kontroversiella tilltag så starkt ifrågasatt av motståndarna, att man inte såg någon annan lösning än att riva dansbanan.

IOGT blev en stark rörelse på Sollerön under namnet »Dalarnes Ögonsten« och många kulturpersonligheter och folkbildare var aktiva inom logen. Ordenshuset »godtemplarlokalen« stod klar 1905, men trots ett stort inbjudande golv blev det bara tillåtet att dansa ringlekar. Det berättas att många senare på kvällen förflyttade sig till Milågårdens nybyggda uthus i Bråmåbo. Där fanns det en stor loge som var ett utmärkt dansställe. Ullup Anders från Rothagen var en uppskattad spelman där.

Nya tider

På 20-talet byggdes det en danspaviljong på privat initiativ på ön. Det blev det nya innestället under många år. Fyr Anton och Såger Karl var två omtyckta dragspelare. Dit kom också musikanter från annat håll och spelade till dans. Foxtroten gjorde sitt intåg och nya instrument, bland annat virveltrumma och gitarr fick ersätta och

komplettera fioler och dragspel. Rull Karl Larsson, kallad »Såger Karl« (1899-1974), var en aktad dansmusiker och dragspelare under hela sin levnad. Rull Elsa Olofson, berättar om sin far Såger Karl i Sool-Öen 1992. Där finns också noterna och texten till den vackra valsen »Skymning vid Siljan« som han komponerat.

Under tjugotalet dansades det som aldrig förr – kanske inte senare heller. I Gesunda byggdes en dansbana vid Måstäpp, och i Ryssa dansade man först i tröskladan, och senare i bystugan. Om det inte fanns dans på Sollerön kunde man ta sparken eller skidorna och åka över till Nusnäs på vintern. När så småningom cykeln blev allt vanligare drog man iväg på dans till olika platser runt Siljan.

På 30-talet gick dragspelsmusiken starkt framåt. Den levande musiken kompletterades nu med musik från radion där man kunde höra på dragspelskungarna. Repertoaren utökades och man köpte instrument på postorder. Fiolspelmännen kände sig ibland överröstade. Det gick till och med så långt att folkmusikerna utslöt dragspelet från spelmansstämmorna under lång tid!

En av de mest aktiva och uppskattade fiolspelmännen under många år var Trapp Lars Karlsson från Gesunda (1905-1997).

Dansbanan i Gesunda. Trapp Lars på fiol och Bus Nils med dragspel.

Förutom att han var en skicklig fiolspelman, trakterade han även klarinett och saxofon. Trapp Lars spelade både ensam och i spelmanslag. Han fanns också med som en tålmodig spelman i folkdanslagen.

Beredskapsåren och Solleröpojarna

År 1939 frambringade radion ett budskap som kom att förändra livet inte bara på Sollerön, utan i hela Europa och i stora delar av övriga världen. Andra världskriget bröt ut och alla vuxna arbetsföra karlar beordrades ut i beredskap ifall kriget skulle komma till Sverige. Musiken och dansen blev om möjligt ännu viktigare. Under midsommarkvällen i Bråmåbo trösklada kunde man dansa till Såger Karl, Sturull Johan och Stikå Gunnar på dragspel och Buslars Gustav på trummor.

Jazzen introducerades och nya typer av grupper och orkestrar gjorde sitt intåg. Killar som anammat det nya ungdomsmodet med tillstudad hatt kallades för »svingpjattar«. Jag gissar att namnet också syftar på den moderna dansen »swing«. Musik som då kunde köpas på grammofonskivor och spelas på resegrammofon. Sollerö Idrottsförening hade vuxit och 1941 byggde man föreningslokalen inne på idrottsparkens område. Byggnaden var väl tilltagen med en stor öppen yta som fungerade till många olika aktiviteter för både kalas, sammanträden, spex och dans.

År 1943 startade några av Solleröns musikaliska förmågor dansorkestern »Solleröpojarna«. De blev oerhört populära och spelade på många platser. De gjorde även en skivinspelning. Förutom Trapp Lars, som var med från början och var gruppens kapellmästare, ingick under många år Sven Brotters från Ryssa på trumpet, Sturull Gunnar Olofson dragspel, Tore Nordahl trummor, Bus Nils Mattsson gitarr och Vibes Erik Svensson ståbas och sång. Nils Suther på bland annat gitarr kom att ersätta Vibes Erik senare. Orkestern upplöstes 1957, men det betydde inte att medlemmarna slutade spela. Sven Brotters slog sig samman med två inflyttade musikaliska killar, nämligen Olle Holm – bas och

Solleröpojckarna. Bus Nils, Rullpers Anders, Trapp Lars, Sturull-Gunnar med flera.

sång, samt Tage Larsson – gitarr och sång. Jag kommer fortfarande ihåg det rytmiska kompet och stämsången i »Tamborito från Panama«. Pappa Vibes Erik sjöng Evert Taube i olika sammanhang och ledde allsång med killarna som kompband.

Boströmarna, musikskolan och Parken

En annan viktig grupp av skickliga musiker som hade stor betydelse för Solleröns nöjesliv och har så än i dag, var medlemmarna i familjen Boström. De kom till Sollerön från Vimosågen i Venjan 1950 och anordnade vad de kallade »Musik-Afton« i bystugorna runt omkring Siljan. Pappa Elon spelade fiol och mamma Märta cittra och gitarr. De sjöng och spelade schlagers, visor, folksånger och mycket annat. De fem barnen, Sten, Siv, Inger, Rolf och Sören blev medlemmar vartefter de växte till sig och lärde sig spela. Flera av barnen gick i Kommunala musikskolan där kantor Erik Thorell undervisade i pianospel och blåsinstrument. Syskonen spelade också i andra sammanhang och i olika musikaliska konstellationer. I början av 60-talet bildade Sten dansorkestern »Boströmarna« där bröderna Sten och Rolf ingick. Övriga medlemmar skiftade genom åren. Inger började i slutet av 60-talet att spela på kalas och bröllop. Några år senare kom Björn Wass från Gesunda att spela

med henne och därefter anslöt sig Puti Rolf Eriksson och Ingerson Kent Ploog. De kallade sig »Ingers Kvartett«.

Föreningslokalen vid idrottsparken blev den stora giganten i bygdens danshistoria och under 60- och 70-talet kallades den rätt och slätt för *Partjämn* av solleröborna, en plats för kända dansband och artister. Lasse Svensson och Torsten Berglund bokade artister som Sven-Ingvars, Ingemar Nordströms, Jerry Williams och Edmundo Ross! När midsommarfirandet var som störst besöktes parken av tusentals personer. Det dansades på tre banor. På utomhusscenen bjöds det på artistuppträdanden.

Kommunala musikskolan och Solleröflickorna

Kommunala musikskolan fick en oerhört stor betydelse för Solleröns barn och ungdomars möjlighet att lära och utveckla sitt musicerande. Den solleröbördige Krång Mikael Andersson, »Micke Nord«, som under många år varit bakgrundsmusiker till många kända artister, brukar gärna framhålla den kommunala musikundervisningen som mycket viktig för Sveriges musikliv. Genom sin farfar och far, dragospelarna Rullpers Karl och Rullpers Lennart fostrades Micke in i folkmusiktraditionen på Sollerön som barn på 60-talet.

Erik Grudd från Mora var en av instrumentallärarna i Kommunala Musikskolan på Sollerön i början av 50-talet. Under hans ledning fick man normalt börja spela mandolin i klass tre och sedan välja fiol eller gitarr. Jag kunde redan spela halva Gärdebylåten, så på nåder slapp jag mandolinen. Jag fick låna min pappas fiol. Så fort jag hade vuxit så att jag nådde fram till snäckan på fiolen satte vi igång. Undervisningen var klassisk musik efter noter. Det var en typ av musik som jag aldrig lyssnat på, jag ville lära mig att spela med gubbarna på Sollerön.

I Vibesgården där jag växte upp var den levande musiken mycket påtaglig. En av de spelkompisar som kom och hälsade på hos farfar var dragspelaren Sturull Johan Olsson. Just kombinationen dragspel och fiol kom att bli en klar favorit för mig. Kom

det dessutom någon som kompade på gitarr som Bus Nils kunde det inte bli bättre. Jag var kanske nio år då jag första gången fick gå med gubbarna och spela på majstångsresningen på midsommarafton. Den glädjen och stoltheten som jag kände då, den sitter i än i dag!

Vid musikavslutningen i kyrkan i maj 1959 hade Erik Grudd, trots ett stort inre motstånd hos sig själv, gått med på Svenjoans önskemål att folkmusik skulle få spelas på avslutningen. Med »Äppelbo Gånglåt« tågade den grupp som Svenjoan skapat in i kyrkan och därmed var den dominerande klassiska eran över på Solleröns kommunala musikskola. Det gick så långt att »Gruddn« till och med övade in svenska låtar efter noter med oss som en del av undervisningen. Från början bestod »Solleröflickorna« av Lisbeth Danielsson, Christina Pähls, Ulla-Britt Nordahl, Ingrid Svensson och Barbro Svensson. Gruppen uppträdde i olika sammanhang och Svenjoan blev en slags manager som ordnade med spelningar och såg till att ett mindre gage och transportkostnader betalades ut. Vi bar självklart folkdräkt och var vackra att se på också.

Barbro Svensson, Lisbeth Danielsson, Christina Pähls, Ingrid Svensson, Ulla-Britt Nordahl. Foto: Håll Gustav Nilsson

Gruppen utökades senare med Gerd Brotters och den enda killen Per-Axel Israelsson. I slutet av 60-talet bestod gruppen av elva flickor. Solleröflickorna spelade 1974 på invigningen av Skid-VM i Falun. Vi vill gärna tro att vi fungerade som inspiratörer för flickor och fiolspel.

Trenden var bruten och det var inte längre bara gubbar som spelade folkmusik på Sollerön, utan många unga pojkar, och framför allt flickor började spela med i det välbesökta midsommarfirandet på Hembygdsgården. Tyvärr har midsommardansen nästan helt försvunnit. Under många år pågick stor underhållning och dans på Parken, men överförfriskade festprissar blev till slut ett allt för stort problem för arrangörerna.

Hur blev det då?

Hur ser musik- och danslivet ut på Sollerön nu för tiden? Förutom ett par timmars folkmusik och underhållning på Hembygdsgården på midsommarafton och spel i samband med majstångsresning i flera byar, är det rätt lugnt.

De båda körerna Sollerökören och Gesundakören är dock alltid aktiva. En som oförtrutet anstränger sig att hålla igång musiklivet är den inflyttade pianisten Olle Nyberg. Han har de senaste åren lockat hit många av sina spelkompisar och artistkollegor och bjudit på högklassig underhållning. PUB 38 som ägs av Magnus Lindholm, har gett musiken ett uppsving på ön. Där underhåller musikanter och artister från när och fjärran.

Det finns många duktiga musikanter och grupper på Sollerön. Sold's Finest och Islanders kan nämnas som exempel på grupper.

Vi kan också glädjas åt att Såger Karls barnbarn Sölve Olofsson nu återvänt till Sollerön efter många års musikalisk verksamhet i Borlänge.

Några av våra yngre förmågor är systrarna Thorsell, så nog finns det spelfolk på Sollerön fortfarande.

Till midsommarfirandet på Hembygdsgården 2014 kom trots kylan drygt 2000 personer och så har det sett ut under många år.

Midsommarfirande på hembygdsgården. Foto: Torbjörn Nääs

Omkring tolv spelmän går i tåten och spelar. Det är mycket *spylfok* i alla åldrar som har varit med under åren. Några av de mest flitiga är förutom undertecknad: Christina Påhls, Mejt Bälter, Maja Karlsson, Mats och Maria Lindgren, Roine Andersson, Britt-Inger Nilsson, Inger Boström, Björn Wass och Arne Strand för att nämna några. Intresset för folkmusiken blomstrar! Men vart tog dansen i midsommarnatten vägen?

Barbro »Baba« Svensson

*Ej mer hörs kring trakten
den hurtiga takten
av gammeldagsdansen, musiken och sången.
Men minnet än lever från tid som är gången
Ja, det var i ungdomens lyckliga dar.*

A. Berggren-Hassel